

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GIDA YARDIMLARI VE ÜLKELERİN İZLEDİKLERİ YARDIM POLİTİKALARI**

Araş.Gör.A.Orçun SAKARYA*

ÖZET

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların geçmişten günümüze izlemiş olduğu gıda yardımı politikaları ve yapmış oldukları gıda yardımları incelenmiştir. Bu ülkelerde başlatılan gıda yardımı programlarının kapsamı, günümüze kadar farklılıklar göstermiştir. İkinci bölümde, gıda yardımlarının amaçları ve günümüzde gıda açığı durumunu etkileyen nedenlere değinilmiştir. Gıda yardımları, insancıl amaçlar, çıkar amaçları ve ülkelerin karşılaştıkları savaş, doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda verilmiştir. Bunun yanında, yardım faaliyetlerinin etkinliğinin sağlanması ve yardım akışının düzenlenmesi için uluslararası kurumlar oluşturulmuş, anlaşmalar yapılmıştır. Bu kuruluşların rolü ise üçüncü kısımda incelenmiştir. Dördüncü bölümde, ülke bazında izlenen yardım politikaları sorgulanmıştır. Bu politikaların genel amacı, yardımı alan ülkede kalkınmayı sağlaması ve üretkenliği artırmasıdır. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'nin gıda güvencesi politikası üzerinde durulmuş ve gıda güvencesinin güçlendirilmesine yönelik olası çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bunun yanında, Türkiye'nin almış ve vermiş olduğu gıda yardımları çalışmaya yansıtılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Gıda yardımı, gıda güvencesi, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, Dünya Gıda Programı, Avrupa Topluluğu.

ABSTRACT

Food aid from past to present and the food aid policies pursued by countries

The study is composed of five parts. In the first part, food aid policies pursued and food aid given by the countries and organizations from past to present had been studied. The scope of the food aid programs started in these countries have shown variations till today. In the second part, basic purposes of food aid and causes affecting present food gap situation have been mentioned. Food aid can be given for humanistic and beneficial purposes, and in extraordinary cases faced by the countries as war or natural disasters. In addition to that, international corporations have been established and contracts have been signed to provide effectiveness in food aid activities and to arrange the food aid flow. The role of these corporations has been studied in the third part. In the fourth part, food aid policies followed in country basis have been investigated. General purpose of these policies is to provide development and increase productivity in receiving countries. In the last part of the study, Turkey's food security policy has been mentioned and possible proposals for strengthening the food security has been made. In addition, the food aid received and given by Turkey has also been reflected to the study.

Key Words: Food aid, food security, developed countries, developing countries, World Food Programme, European Community.

* Çankaya Üniversitesi İşletme Bölümü
•• Çalışma, IV.Uluslararası Beslenme ve Diyetetik Kongresinde (2-5 Nisan 2003, Antalya) bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Dünyada artan nüfus ile doğan gıda talebinin karşılanması özellikle 2. Dünya Savaşından sonra gelişmiş ülkelerin ilgilendiği konuların başında gelmiştir. Son 50 yılda artan nüfusa paralel olarak ortaya çıkan küreselleşme bir yandan mal ve sermayenin hareketliliğini hızlandırırken, ülkeler arasındaki ekonomik makasın açılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu durum, uluslararası ekonomik platformda zayıf olan ülkelerin içinde bulunduğu savaş durumları, doğal afetler ve salgın hastalıklarla birleşince açlık ve yetersiz beslenme bu ülkelerde toplu ölümlere yol açmıştır.

Gıda yardımı kavramı aslında bazı ülkeler için 1950'lerin başında politik nedenlerle ortaya atılmıştır. Oysa, yukarıda sayılan sorunların biri veya birkaçının bazı ülkeler için kritik boyutta olması yardımların genişletilmesi ve sürekliliği üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu aşamada, yardım verebilecek konumda olan ülkeler durumu ortak kararlarla ele almak ve yardımları tek elden yönlendirmek için uluslararası bir yapılanmaya gitmişler ve bunun sonucunda Birleşmiş Milletler-United Nations (UN) çatısı altında, 1961 yılında Dünya Gıda Programını-World Food Programme (WFP) kurmuşlardır. 1960 ve 70'li yıllar boyunca, gıda yardımı alan ülkelerin sayılarındaki artış bu konuyu daha önemli bir hale getirmiştir. Aynı zamanda, bu yıllarda yardım alan ve veren ülkelerin sınıfları da belirlemeye başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere, genellikle gelişmiş ülkeler (GÜ) yardım verirken yardımı alan ülkeler gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler konumundadır. Bu ülkelerin çoğunluğu Afrika, Güneydoğu Asya ve Güney Amerika ülkeleridir.

Bu zaman süreci içinde yetersiz beslenme ve gıdaya ulaşamama, gelişmiş ülkelerin gıda yardımı politikalarını yönlendiren tek faktör olmamıştır. Ülkeler arası ilişkiler, ticaret hacimleri ve politik nedenler de gıda yardımı konusunda belirleyici rol oynayan öğelerden sadece

birkaçıdır. Bunun yanında, yardımı veren ülkelerdeki gıda fazlalığı ve bütçe kısıtları da miktarlarda dalgalanmaya yol açan etkenler olmuştur.

1980 ve 90'lı yıllar ise genellikle, GÜ'ler tarafından gıda yardımı şekillerinin sorgulandığı ve değiştirildiği yıllar olmuştur. Bu aşamada, sadece gıda yardımı vermek yerine bu yardımın alıcı ülkede altyapının güçlendirilmesi, eğitim çalışmalarının desteklenmesi gibi uzun vadeli amaçlara yönlendirilmesi düşünülmüştür. Yardım şekillerinin değiştirilmeye çalışılmasında, alıcı ülkelerde halen yardımların adil dağıtılamaması ve bir türlü yetersiz beslenmenin önüne geçilememesi de rol oynamıştır. Bunun yanında, dünyada gıda yardımı dağılımının düzenlenmesi için, uluslararası kuruluşlar başta olmak üzere yardım veren ülkelerin politikalarını tekrar gözden geçirmeleri gerekmiştir. Bu revizyon sırasında yeni oluşumlar ve Türkiye'nin de içinde olduğu ülkeler bazında yeni roller ortaya çıkabilir. Dolayısıyla gıda yardımları ülkelerin yeni kurumsal yapılanmalara gitmesini gerektirecektir.

Günümüzde gıda yardımlarının amacına tam olarak ulaşması için önünde bulunan engeller hızla artmaktadır. Buna ek olarak, alıcı ülkelerdeki makroekonomik faktörlerin gıda yardımı akışını doğrudan etkileyip etkilemediği de tartışmaya açıktır. Bu aşamada, gıda yardımı miktarlarını belirleyen temel öğenin ülke politikaları olduğu düşünülürse bu politikaların alıcı ülkeler üzerindeki etkileri de önem kazanmaktadır. Yapılan öngörülere göre önümüzdeki 15 yılda, alıcı ülkelerin bir kısmında yetersiz beslenme, düşük gelir düzeyi ve bunun sonucunda da gıda güvencesi tehlikesinin artması beklenmektedir. Sonuçta, donör ülkelerin gıda yardımı politikalarının mevcut etkileri de gelecekteki yardım eğiliminin (trend) yönü konusunda bir fikir verebilir.

Geçmişten Günümüze Organize Olarak Verilen Gıda Yardımları ve İzlenen Politikalar

A. Amerika Birleşik Devletleri Tarafından Verilen Yardımlar: Geçmişten günümüze ABD Tarafından organize olarak verilen gıda yardımları üç ayrı program halinde yürütülmüştür. Bunlar;

I- PL 480 (Public Law 480/Bariş için Besin)

II- Kısım 416(b)

III- İyileşme için Besin (İİB) adlı programlardır.

Geçmişte, organize olarak verilen ilk gıda yardımı programı PL 480'dir. PL 480, 1954 yılında başlatılmıştır.

PL 480 ve yukarıda belirtilen diğer programların ortak amaçları şu şekilde sıralanabilir:

1-Açlık ve yetersiz beslenmeyle savaşılması,

2-Uluslararası ticaretin geliştirilmesi,

3-Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) ve Az Gelişmiş Ülkeler (AGÜ) için sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması,

4-ABD 'nin tarımsal ürünleri için piyasaların geliştirilmesi,

5-GOÜ'lerdeki özel sektörün gelişiminin desteklenmesi (1).

I. Public Law 480: PL 480'in şartları 3 ana başlık altında gruplandırılmıştır. Programda her başlığı taşıdığı amaç ve başlıklar altındaki yardımları yürüten kuruluşlar farklıdır.

1. Bu başlık altında, GOÜ'lere uzun vadeli kredi anlaşmaları çerçevesinde hükümetler aracılığıyla tarım ürünleri satılması sağlanmıştır. Bu başlık altında satılan ürünün geri ödemesi alıcı ülkenin para birimi veya Amerikan Doları ile 30 yıl vadeye kadar yapılabilir. Buna ek olarak, 1.başlık yardımları sayesinde alıcı ülkelerdeki tarımsal araştırma ve kalkınma faaliyetlerine de katkıda bulunulacaktır. Bu başlık çerçevesindeki yardım programları ABD Tarım Dairesi tarafından yürütülmektedir.

2. Bu başlıkta ABD tarımsal ürünlerinin ABD hükümeti tarafından yabancı ülkelerdeki insancıl gıda ihtiyaçlarının karşılanmasından bahsedilmiştir. Mallar, hükümetler arası anlaşmalarla, kamu veya özel teşkilatlar aracılığıyla (bunlara WFP gibi uluslararası örgütler ve diğer çok taraflı organizasyonlar da dahildir) gıda ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmıştır (1).

3. Bu başlıkta ise en az gelişmiş ülkelerdeki uzun dönemli ekonomik kalkınmayı sağlayacak hükümetler arası yardımlardan bahsedilmiştir. Yardımı veren hükümet, 3. başlık altındaki tarımsal ürünleri alıcı ülkeye ücretsiz taşımak ve satın alma, işleme, muhafaza ve nakliye masraflarını ülkeye giriş noktasına kadar karşılamak durumundadır. Bağışlanan ürünler alıcı ülkenin iç pazarında satılmakta ve elde edilen gelir ilgili ülkelerin ekonomik gelişmesini sağlamakta kullanılmaktadır.

2. Kısım 416 (b): Bu program, 1949 yılında çıkarılan ABD Tarım Kanununun bir parçasıdır. Programa göre Mal Kredi Kuruluşları (MKK)'nin sahip olduğu üretim fazlası ürünler, destek programlarının yürütülebilmesi için GOÜ'lere aktarılacaktır. Üretim fazlası ürünler, dünya fiyatları veya MKK'nin sahip olduğu fiyat desteği programlarının geçerli olmadığı durumlarda satılıp imha edilemiyorsa yardım kapsamına alınırlar. Bu ürünlerin, daha önce yapılmış anlaşmalar çerçevesindeki satışları bozmasına veya daha önceden yerel teşkilatlar aracılığıyla kullanılan yardımların miktarını azaltmasına izin verilmez. 1999 yılı itibari ile bu başlık altında sağlanan yardımların miktarı 5.1 milyon tonu bulmuştur.

3. İyileşme İçin Besin Programı: 1985 yılında yürürlüğe giren bu program, MKK'lere kredili veya karşılıksız olarak tarımsal ürünleri sağlama ve satış iznini verir. Bu ürünler, GOÜ'lerin tarım sektörlerinde kurumsallaşma sağlamaları için kullanılır. Ürünler PL 480 altında 1. madde veya kısım 416 (b) altında sağlanır. Bazı durumlarda MKK'ler stoklarında bulunmasa bile İyileşme İçin Besin Programı çerçevesinde ürünleri satın

alabilirler. Karşılıksız olarak sağlanan mallarda MKK'lar satın alma, deniz nakliyatı ve dağıtım masraflarını da karşılarlar.

B. Avrupa Topluluğu Tarafından İzlenen Yardım Politikaları: Avrupa Topluluğu (AT), 1967 yılında gıda yardımı programlarını başlatmış ve 1970'li yıllardan itibaren en büyük gıda yardımlarını veren topluluk konumuna gelmeye başlamıştır. Özellikle 1970 yılından itibaren 12 yıl boyunca AT gıda yardımlarının belkemiğini hububat dışında kalan süt ve süt ürünleri oluşturmuştur. Bu yıllarda AT, gıda yardımları konusunda iki temel amaç gütmüştür. Bunlardan birincisi ve en önemlisi alıcı ülkelerin gıda güvencesidir. İkinci amaç ise, üretim fazlalıklarının eritilmesidir. Buna bağlı olarak, AT ve Asya, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri arasında 1975 yılında imzalanan Lome Anlaşmasının temel sonuçlarından biri olan finansal desteğin bir amacı da ilgili ülkelerdeki gıda güvencesinin sağlanması olmuştur. Verilecek finansal destek aynı zamanda kırsal kalkınma programları ve yapılan gıda yardımlarının kırsal kalkınma programlarına entegrasyonunu sağlamak içindir. Gıda güvencesi çerçevesinde AT, 1981 yılında bir aksiyon planı teklif etmiştir (2).

Gıda stratejileri ile ilgili 1982 memorandumunda gıda yardımlarının uzun dönem kalkınma politikaları ile entegrasyonu öngörülmüştür. 1984 yılında imzalanan 3. Lome anlaşmasında, gıda yardımıyla ilgili temel şartlar ile 4 AKP ülkesinin AT'nin desteğiyle gıda stratejilerini geliştirmeleri kararı alınmıştır.

Bu kararlarla en azından bazı Afrika ülkelerinin düştüğü zor duruma geçici de olsa bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Fakat gıda yardımı yapan ve alan ülkeler arasındaki kopukluk dışında, aynı zamanda gıda yardımının sadece kendine yeterlilik olarak algılanması da yardımların kalkınma boyutunu azaltmıştır. 1980'li yılların geri kalanında ise Avrupa Komisyonu sadece Güney Sahra bölgesindeki bir takım anket çalışmaları ile hububat piyasalarındaki bilgi sistemlerini yönetmiştir.

Mart 1994'te AT, gıda güvencesinin sağlanması için gıda yardımı yönetimi politikasını tekrardan gözden geçirmiştir. 1996 yılında Avrupa Komisyonu 71 AKP ülkesi için gıda güvencesi ve gıda yardımı programı hazırlamıştır. Bu programda 19 AKP ülkesi öncelikli ve ilk desteklenen grubu oluşturmuştur. Bu 19 ülkenin önceliği almasının nedeni ise gıda yardımlarına yüksek bir oranda bağımlı olmaları ve gıda güvencelerini sağlayamamalarıdır. Bu ülkeler, I. Grup ülkeler olarak adlandırılmıştır. Komisyon, bu ülkelerin sorunlarına çare bulmak için farklı yaklaşımlara dayanan çözümler ortaya atmıştır. Bu ülkeler için sektörel reformlar, güvence stokları içeren çözümlerin yanında, hububatın üretimi, izlenmesi ve pazarlamasıyla ilgili önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır. Gıda yardımının kapsamı ise sınırlı tutulmuş ve yardımın sadece ihtiyaçlar açık bir şekilde belirlendiğinde yapılması kararlaştırılmıştır. Programlar ise tek yıllık yerine 3 yıllık sürelerle yapılacaktır. II. Grup içinde olan 10 ülke ise iç kriz ve kriz sonrası durumda olan ülkelerdir. Bu ülkelere gıda yardımlarının rehabilitasyon programları, bilgi sistemleri ve operasyonlar için nakit karşılıklar şeklinde verilmesi kararlaştırılmıştır.

Dolayısıyla; Komisyon, gıda yardımı yapılmasından daha çok duruma göre değişen şekillerde mali ve teknik yardım yapılmasını öngörmüştür. Gıda yardımı politikası; Komisyonun, 1970'li yılların başından beri süregelen ve 90'lı yılların başından itibaren aktif şekilde uyguladığı bir politika olmuştur. Programlarda verilmesi düşünülen yardım miktarlarının belirlenmesinde mevcut gıda fazlaları esas alınmıştır.

Gıda Yardımlarının Amaçları ve Günümüzde Gıda Açığı Durumunu Etkileyen Nedenler

Gıda Yardımlarının Temel Amaçları : Günümüzde gıda yardımlarının amaçları 3 temel başlık altında toplanabilir;

A. İnsancıl esaslar: İnsancıl esas amaçlarının ilki, yoksulluğun getirdiği açlıktan kaynaklanan toplumsal gerginliğin azaltılmasıdır. Diğer bir amaç ise toplumsal gelişmenin sağlanmasıdır. Bu

gelişme, yardımı alan ülkedeki sürekli ekonomik sosyal veya politik büyümenin sağlanmasıyla gerçekleşir. Gıda yardımlarının insancıl boyutta olanları genellikle acil durum yardımı olarak uluslararası örgütler (ör: WFP), gönüllü özel kuruluşlar veya yardımı veren ülke hükümeti tarafından doğrudan yapılır.

B. Çıkar esasları: Gıda yardımları bazen de çıkar esasları taşır. Bu esaslar; yardım alan ülkeye yapılacak ihracata bağlı olarak sağlanan ekonomik çıkarlar, yatırımlar, donör ülkede fazlalık veren hammaddelerin eritilmesiyle stratejik yarar sağlamaya çalışılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

C. Olağanüstü durumlar: Son şekil genelde uluslararası çatışmalar, sivil mücadeleler veya doğal afetler durumunda yapılır. Bu durumlarda genellikle çıkar gözetilmez. Örneğin, 1980'li yıllarda yapılan yardımların çoğu evsiz toplumlara ve mültecilere yapılmıştır.

Gıda güvencesini ve Dünyadaki Mevcut Gıda Açığı Durumunu Etkileyen Nedenler : Gıda yardımları konusu öncelikle ülkelerin gıda güvencesi yetersizliği konusu ile ilişkilendirilmektedir. Gıda güvencesi insanların sağlıklı ve aktif bir yaşam sürebilmeleri için istedikleri zaman besinlere ulaşabilmesidir (3). Bu açıdan, yetersiz beslenme veya açlık riskinden tamamen arınmak için sürdürülebilir gıda güvencesi gereklidir.

Gıda güvencesi sorununun sosyal yönü ele alındığında; dünyada halen gıda güvenceleri tehlikede olan ve bazıları "kronik gıda güvencesi" problemi olan toplumlar bulunmaktadır. Araştırmacılar özellikle barış zamanlarında gıda güvencesi ve yoksulluk arasında yakın bir bağ olduğunu savunmaktadırlar. Çünkü yoksulluk aynı zamanda gelecekteki gıda güvencesini de olumsuz etkileyebilecek, kısır döngü yaratabilecek bir faktördür. Yoksulluğun yanı sıra, ülkelerin buldukları yerlere göre kötü bir hasat dönemi "mevsimsel açlık" yaratabilir. Buna ek olarak, doğal felaketler veya ülkelerde besin arzına konu olan temel gıdaların satın alımı için

yeterli ekonomik gücün bulunmaması da gıda güvencesi üzerinde olumsuz etki yapabilir. Bazı ülkelerde ise bir arada veya tek başına bulunabilecek bu değişkenlere "akut açlık" etkisi yapabilecek savaş gibi insancıl krizler de eklenebilir.

Gıda güvencesinin tehlikede bulunduğu ülkelerde gebe ve emzikli kadınlar ve yeni doğmuş bebekler gibi hassas grupların da var olduğu da göz önüne alındığında tehlikenin boyutları anlaşılmaktadır. Gıda güvencesi tehlikesi artan nüfus ile de doğru orantılıdır. Her yıl dünya nüfusuna eklenen 100 milyon kişi ile gelecek 30 yılda günümüzde mevcut olan acil besin açığı durumunun ciddiyetinin ve etkisinin artacağı düşünülmektedir (4).

Yukarıda sayılan tüm değişkenler aynı zamanda birbirlerini de etkilemektedirler. Örneğin yetersiz beslenmenin bulunduğu ülkelerde verimliliğin ve sağlık durumunun bozulma eğiliminde olması, üretkenliği ve dolayısıyla kazancı da etkilediği için yoksullukla sonuçlanmakta ve yine gıdaya ulaşımı engellemektedir. Bu kısır döngünün değişik şekillerde kırılması da uluslararası kuruluşların temel amaçları arasında yer almaktadır.

WFP'ye göre açlık, gıda üretim kaynaklarının yeterli derecede bulunduğu dünyamızda kabul edilemez bir durumdur (4). Bu aşamada da ülkelerdeki yetersiz beslenen kişi sayısı önemli bir göstergedir. 1997-1999 yılları arasında Dünya'da 815 milyon kişinin yetersiz beslenmekte olduğu rapor edilmiştir. Bunlardan 777 milyonu GOÜ'lerde, 27 milyonu geçiş ekonomilerinde, 11 milyonu ise endüstrileşmiş ülkelerde bulunmaktadır (5). Gıda güvencesi tehlikede bulunan ülkelerin sayısı ise buldukları yerlere göre değişiklik göstermiştir. 2001 yılında acil gıda ihtiyacı ile karşılaşan ülkelerin sayısı Afrika'da 19, Asya'da 11, Latin Amerika'da 4, Avrupa'da ise 2 tanedir (6).

Gıda güvencesini etkileyen ekonomik değişkenlerin sayısı fazlaştırılabilir. Bu değişkenlerden bazıları ülkenin temel gıda maddesi alımını etkileyen dış ticaret değişkenleri, gıdaya ulaşımı etkileyen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), gıda

ürünleri ihraç eden ülkelerin üretimi ve stok miktarları olarak sayılabilir (6). Bunun yanı sıra, açlık çeken ülkelerin yapmış oldukları gıda ithalatının miktar ve fiyatları da gıda gereksiniminin karşılanmasında önemli rol oynayan değişkenlerdir.

Gıda Yardımlarında Belirleyici Kuruluşlar

WFP ve gıda yardımlarındaki rolü: WFP, Aralık 1961'de Gıda ve Tarım Örgütü-Food and Agricultural Organization (FAO) ve UN Genel Kurulunun ortak kararıyla kurulmuştur. WFP, faaliyetlerine 1963 yılında başlamış ve ilk olarak doğal afetler için gıda yardımında bulunmuştur. WFP'nin politikalarından bir çoğu açlık ve yoksulluğun önlenmesi amacını taşımaktadır. WFP tarafından yapılan gıda yardımlarının başka bir amacı da gıda yardımı ihtiyacının sonlandırılmasıdır (7). WFP'nin hedeflediği müdahaleler en yoksul durumda olan halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi amacını taşır. Tanıma göre, en yoksul halk, kriz zamanlarında veya sürekli olarak üretken ve sağlıklı yaşam için gereksinim duydukları gıdaya sahip olamayan; veya üretmek için yetersiz kaynağa sahip olan kişilerdir.

WFP'nin temel politika ve stratejileri, aşağıdaki amaçlar çerçevesinde gıda yardımı yapılmasını sağlamaktadır;

- 1-Mültecilik ve diğer acil durumlarda, yaşam kurtarılması,
- 2-Yaşamlarının en kritik zamanlarında zayıf durumda olan insanların yaşam kalitesi ve beslenme standartlarının iyileştirilmesi,
- 3-Yoksul halk ve topluluklara yoğun iş programları sağlanması yoluyla kendine yeterliliklerinin artırılması.

2001 yılında, gıda yardımlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Tabloda dikkati çeken nokta, yıllar boyunca tüm ülkelerdeki Dünya Gıda Yardımı alma (yetersiz beslenme) sıklığının düşmesine rağmen, Güney Sahra Afrikasındaki yetersiz beslenmenin halen çok

yüksek seviyelerde seyretmesidir. Gıda yardımları, bu sorunun çözümü için tek alternatif olarak görülme de çizelgedeki veriler ülkelerin yaptığı yardımların bu bölgede yoğunlaşmasının gerekliliğini göstermektedir. ABD Tarım Dairesi tarafından yapılmış olan bir araştırmaya göre bu bölgede bulunan 37 ülkedeki 344 milyon yetersiz beslenen insanın sayısı 2010 senesinde 435 milyonu bulacaktır (5). Buna karşın, bu bölgedeki politik ve finansal istikrarsızlık nedeniyle 1999 yılındaki toplam gıda yardımlarının sadece dördte biri bu bölgede açlık tehdidi altında bulunan halka ulaşabilmiştir. Diğer bölgelerde ise gıda yardımı ve destek ihtiyacı kuraklık, ağır kış koşulları, deprem ve sel gibi doğal koşullarla iç savaş, ambargo gibi politik ve sosyal koşullar gibi nedenlere dayanmaktadır.

WFP, yardım operasyonları sırasında bölgede bulunan Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) başta olmak üzere bazı kuruluşlarla eşgüdümlü çalışmaktadır. Günümüzde WFP'nin eşgüdümlü çalıştığı STÖ sayısı 1100 civarındadır. WFP'nin ülke ofislerinin de yaklaşık %90'ı STÖ'lerle temas halindedir. Bu örgütlerin %80'i de WFP'nin uygulayıcı ortakları haline gelmişlerdir. Bu eşgüdüm, verilen yardımların amacına ve hedef kitleye göre değişmektedir. Bu aşamada WFP'nin verdiği yardım çeşitlerinin de incelenmesi gerekmektedir. WFP'nin aktiviteleri ve yardımları 4 ana grupta toplanmaktadır (7);

- 1-Gelişme, rehabilitasyon ve felaket hazırlıkları,
- 2-Acil durumlarda kurtarma operasyonları,
- 3-Uzun süreli felaket durumlarında, yardım ve iyileştirme operasyonları (Protracted Relief and Recovery Operation),
- 4-Özel operasyonlar.

1999 Gıda Yardımı Anlaşması: Gıda Yardımlarında WFP'nin yanı sıra yapılmış olan gıda anlaşmaları da önemli bir rol oynamıştır. 1999 Gıda Yardımı Anlaşması (GYA), 1967'den beri tekrarlanan anlaşmaların en güncelidir. Bu anlaşmaya imza koyan devletler Tablo 2'de gös-

Tablo 1. Gıda yardımlarının bölgelere göre dağılımı (2001) (Bin ton) (8)

	1998			1999			2000			2001		
	Bölgeye WFP yardımı	Bölgeye Dünya Yardımı	WFP/Dünya (%)	Bölgeye WFP yardımı	Bölgeye Dünya Yardımı	WFP/Dünya (%)	Bölgeye WFP yardımı	Bölgeye Dünya Yardımı	WFP/Dünya (%)	Bölgeye WFP yardımı	Bölgeye Dünya Yardımı	WFP/Dünya (%)
Güney Sahra Afrika	1.078	2.434	39	1.118	2.554	44	1.835	3.708	49	1.761	3.232	54
Asya	1.385	3.808	36	1.769	4.569	39	1.237	3.238	38	1.827	4.223	43
Doğu Avrupa ve BDT	147	706	21	269	5.569	5	232	1.918	12	349	1.106	32
Latin Amerika ve Karayipler	159	927	17	182	1.180	15	115	865	13	160	985	16
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	100	312	32	99	411	24	124	1.055	12	94	765	12
Tüm Bölgeler-TOPLAM	2.868	8.187	34	3.437	14.283	24	3.543	10.784	33	4.191	10.311	41

Tablo 2. 1999 GYA'na göre ülkelerin taahhüt miktarları (1999) (9)

Üye	Ton	Toplam Gösterge Değeri(Milyon)
Arjantin	35.000	
Avustralya	250.000	90 AS (1)
Kanada	420.000	150 CS (2)
AT ve Üye Ülkeleri	1.320.000	422 EUR (3)
Japonya	300.000	-
Norveç	30.000	59 NOK (4)
İsviçre	40.000	-
ABD	2.500.000	900-1000\$ (5)

1. Avustralya Doları, 2. Kanada Doları, 3. Euro, 4. Norveç Kronu 5. Amerikan Doları

terilen yıllık miktarlarda gıda yardımı yapmayı taahhüt etmişlerdir.

Bunun yanında, Anlaşmaya göre yardımlar aşağıda belirtilen şekillerde yapılacaktır;

-Alıcı ülkeye gıda hibesi veya alıcı ülkenin gıda bedelini karşılayacak nakit miktarı,

-Donör ülke tarafından alıcı ülkenin para biriminden yapılan ve hizmet, mal veya paraya çevrilemeyen gıda satışı bedeli,

-Alıcı ülkeye vadeli yapılan gıda satışı şeklinde. Alıcı ülke tarafından bu satışların geri ödemesi, en az 20 yıl vadeli ve dünya piyasalarında mevcut faiz oranlarından daha düşük bir oranda yapılacaktır.

Anlaşmada gıda yardımı alabilecek ülkeler ise şu şekilde belirtilmiştir:

-En az gelişmiş ülkeler,

-Düşük gelirli ülkeler,

-Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Net Gıda İthalatçısı listesinde bulunan daha düşük gelirli ve diğer ülkeler (9).

Bu anlaşma 8 farklı gıda kalemini içermektedir. Anlaşmaya imza koyan devletler için yapmış oldukları taahhüt miktarları yıllık ve ton cinsindedir. Buna göre her üye yıllık taahhüdünü yerine getirmek zorundadır. Eğer bir üye yıllık taahhüdünden daha az bir miktarda kalırsa durumu hemen rapor etmek durumundadır. Anlaşma komitesi tarafından verilecek karar ise üyenin yıllık miktara ulaşması için kalan kısmı bir sonraki yıla eklemek şeklinde olacaktır. Nakliye ve işçilik masrafları da yardımın bir parçası olarak düşünülmüştür. Bu masraflar donör ülke tarafından karşılanacaktır. Anlaşmaya göre, buğday cinsinden toplam yardım miktarı 5 milyon tonun altına düşmeyecektir.

Günümüzde Ülke Bazında İzlenen Yardım Politikaları

WFP haricinde verilen gıda yardımlarında önemli rol oynayan ülkelere ve yardım politikalarının

da zaman içerisinde olan değişikliklerden daha önce de kısaca bahsedilmiştir. Ülkelerin yardım politikalarını etkileyen faktörlerin başında üretim ve stok durumu, dünya piyasalarındaki tarımsal ürün satışları, ekonomik konjonktürleri ve alıcı ülkelerdeki yatırımları ile yönlenen ülke politikaları gelmektedir. Verilecek minimum miktarlar bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, GYA'larla şekillenmeye başlamıştır. Fakat verilen gıda yardımlarında, ulaştırma ve dağıtım gibi gıda yardımı yönetimine ilişkin konular zaman içerisinde ülkelere verilen kararlar ışığında değişiklik göstermiştir.

Avrupa Topluluğu'nun günümüzde izlediği yardım politikaları: Bir önceki kısımda belirtildiği gibi, 1994 yılından itibaren AT, gıda yardımı yapılmasından daha çok duruma göre değişen şekillerde mali ve teknik yardım yapılmasını öngörmüştür. Bu politika, daha çok gıda güvencesi tehlikede olan ülkelerin uzun vadede gelişmelerini sağlamak için tasarlanmıştır. Gıda yardımları, 2000 yılında formüle edilen ve yürürlüğe giren "Gelişme Politikası Paketinin" bir parçası olarak düşünülmüştür.

Bu pakette yardımların genel amaçları şu şekilde sıralanmıştır;

- a)Yoksullukla savaş ve doğal afetlere hazırlık,
- b)Alıcı ülkelerin yardım operasyonlarını kendilerinin yönetmesi,
- c)Yapılacak yardımlarda istikrar sağlanması.

Bu amaçlar ışığında, ilgili ülkelere verilmesi düşünülen gıda yardımlarının kırsal kalkınma programlarıyla entegre halde sürdürülmesi amaçlanmıştır. Bu da özellikle "Gündem 2000 sonrası kırsal kalkınma programlarına öncelik tanınması" yolundaki genel politikalarla da uyumludur.

1996 yılından sonra, gıda yardımına yönelik politikaların temel hedefleri yoksullukla savaş ve sürdürülebilir kalkınma politikaları ile yardım politikalarının entegrasyonudur. Çünkü AT'ye

göre, yoksullukla savaşmanın ve üretkenliği sağlamanın başlangıç noktası gıda güvencesinin sağlanmasıdır. Bunun yanında politikaların genel çerçevesi yardıma gerçekten ihtiyacı olan halkın saptanması ve gıda krizlerinde uygulanacak stratejilerin daha iyi anlaşılmasını da içermektedir. Yardım operasyonları sırasında doğru hedef kitlelerin saptanması yardımın etkinliğini arttıracak bir faktör olarak düşünülebilir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi gıda yardımı politikalarının kırsal politikalarla uyumlu hale getirilmesi de yardım politikalarını şekillendiren bir diğer faktördür. Çünkü gıda yardımına ihtiyacı olan ülkelerde halkın büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu durumda gıda yardımı operasyonlarının etkin bir şekilde uygulanması; ilgili ülkelere alınacak desteğe bağlı olduğu gibi, gıda yardımları sonucunda iyileşme sağlanması yerel halkın üretim olanaklarının güçlendirilmesine, bu yönde yeterli finansman sağlanmasına ve halkın kendileri hakkında verilecek karar sürecine katılmalarına bağlıdır. Kısacası AT, alıcı ülkenin gıda yardımlarını, ülkenin uzun vadede gelişme sağlanmasına katkıda bulunacak bir araç olarak kullanmak amacındadır.

AT'nin yapmış olduğu yardımlar ve uygulama sonuçları ise aşağıdaki gibidir (10);

Ürün Bazında Yardım: 2000 yılında, AT Gıda Güvencesi Bütçesinin %39'u gıdaların arzı ve nakliyesine ayrılmıştır. Fakat bu yardım, yabancı döviz ikamesi şeklinde dağıtılmıştır. Diğer kuruluşlarda olduğu gibi AT de gıda yardımını acil ve kriz sonrası durumlarda; rehabilitasyon veya kriz önleme amacıyla dağıtmıştır. Bu çalışmada STÖ'ler ve WFP en büyük ortaklar konumundadır.

Döviz Kuru Kolaylıkları: Döviz kuru kolaylıkları 2000 yılında Gıda Güvencesi Bütçesinin %14'ünü oluşturmuştur. Bu yardımlar, yardım yönetiminin iyi olduğu ülkelerde özel sektörün ithalat faaliyetlerini yürütebilmesi için verilen desteklerdir.

Destekleme faaliyetleri: Destekleme faaliyetleri, 2000 yılındaki gıda güvencesi bütçesinin %36'sını oluşturmuştur. Bu yardımın amacı, uzun vadede gıda güvencesinin sağlanması amacıyla teknik ve finansal desteğin yanında, alıcı ülkedeki gıda üretimi için girdi ve hammadde sağlanması, özellikle kadınların hedeflendiği kırsal krediler, halka içme suyu sağlanması, özel sektörün ticari çalışmalarının desteklenmesi, saha içi eğitim ve araştırma çalışmalarının yürütülmesi ve bunun gibi faaliyetler olmuştur.

Yukarıda belirtilenlere ek olarak AT'nin 1999 yılında vermiş olduğu doğrudan yardım miktarı 259 milyon Euro, 2000 yılında ise 196 milyon Euro olmuştur. 2000 yılında yapılmış olan dolaylı yardım ise 213 milyon Euro'yu bulmuştur.

Sonuç olarak, AT gıda yardımları konusunu sadece acil durumlarda verilmesi gereken karşılıksız bir yardım olarak değil, alıcı ülkenin tüm tarım sektörünü geliştirebilecek bir araç olarak düşünmüştür. Alıcı ülke açısından gıda yardımları çerçevesinde alman tarımsal altyapı, hammadde ve eğitim programları gibi uzun vadeye yönelik desteklerin bu ülkeler için gelecekteki önemini de arttıracakı düşünülebilir. Yalnız, dikkat edilmesi gereken nokta, ürünün üretim, pazarlama ve ticaret gibi aşamalarının her ülke bazında ayrı düşünülerek yürütülmesinin devamlı olarak denetlenmesidir. Bunun yanında alıcı ülkenin, sadece AT'nin geliştirip yürütülmesini desteklediği programlar yanında kendi programlarını da geliştirip uygulayabilmesi şarttır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzde izlediği yardım politikaları: ABD gıda yardımları konusunda genel olarak aşağıdakileri hedeflemiştir:

- Yardımların büyük bölümünün kronik açlık çeken ve gıda güvencesi tehlikede olan ülkelere yönlendirilmesi,
- Gıda yardımı programlarında cinsiyet analizi yapılarak yardımların buna bağlı olarak yönlendirilmesi, yardımlarda özellikle gebe ve emzikli kadınlar ve yeni doğmuş bebekler gibi hassas gruplara öncelik tanınması,
- Gıda yardımı programlarının etkinlik ve faydalarının artırılması.

ABD gıda yardımı programlarının fayda ve etkinliğinin artırılması için alıcı ülkelere kendilerini doyurabilecek noktaya gelene kadar gıda yardımı vermeye devam edilmesini önermiştir. Çünkü ABD'ye göre gıda yardımı gıda güvencesini çeşitli şekillerde sağlayabilecek esnek bir araçtır. Geçmişte, acil durumlarda verilen yardımlar hacmin büyük kısmını oluşturmuş ve uzun vadede gıda güvencesini sağlayan kalkınma yardımlarının oranı yükselememiştir. ABD acil durumlarda limitlere kadar yardım verilmesine devam edilmesini ve bu yardımlara gelişme ögesinin entegre edilmesini önermiştir. Bu sayede alıcı ülkede altyapı ve rehabilitasyon çalışmalarının yapılabilmesi mümkün olabilecektir. Bunun sonucunda da ülkelerdeki kalkınma artırılacaktır. Gıda yardımı operasyonları

Tablo 3. 1970-2001 arası Türkiye'nin almış olduğu gıda yardımları (2001) (Ton) (14)

Karışık Yemler Toplam	Bulgur Toplam	Erimiş Tereyağı Toplam	Toplam Hububat	Hububat Dışı Toplam	Diğer Süt Ürünleri Toplam	Diğer Hububat Dışı Toplam	Çeltik Toplam	B.Giller Toplam	Yağsız Süttozu Toplam	Şeker Toplam	Bitkisel Yağlar Toplam	Buğday Unu Toplam
3.900	4.230	4.296	1.231.423	19.958	4.212	2.422	16.606	3.057	4.084	2.082	1.690	1.168.787

Tablo 4. 1970-2001 arası Türkiye'nin vermiş olduğu gıda yardımları (2001) (Ton) (14)

Toplam Hububat	Hububat Dışı Toplam	Diğer Hububat Dışı Toplam	Çeltik Toplam	Baklagiller Toplam	Şeker Toplam	Bitkisel Yağlar Toplam	Buğday Unu Toplam
248.824	7.182	4.700	1.604	10	4.589	1.902	247.604

sırasında yerel örgütlerden de yardım alınması gerekmektedir. Gıda yardımı konusunda, beslenme etkisi ve dağıtım konularının da dikkate alınması şarttır. Bu aşamada STÖ'leri, uluslararası kuruluşlar ve özel sektör ile birlikte aşağıdaki önlemlerin alınması gerekmektedir (11);

1-PL 480 programında gıda güvencesi en az olan ülkelere öncelik verilmesi, gıda yardımlarının pazar ekonomisi, cinsiyet eşitliği ve gıda güvenliği politikalarını desteklemesinin sağlanması,

2-Gıda ithalatçısı GOÜ'ler ve kriz halinde olan geçiş ekonomileri için yardımların taşıma maliyetlerinin karşılanması,

3-FAO ve WFP tarafından sürdürülen gıda güvencesi ve gıda yardımı programlarının desteklenmesi,

4-Acil gıda ihtiyacı durumunda ABD'nin aksiyon kabiliyetinin geliştirilmesi,

5-Deniz aşırı ülkelerde oluşabilecek acil durumlarda ihtiyaçların belirlenerek bunların bir bölümünün ABD'de stoklanması,

6-Gıda yardımı için kullanılan fonların geliştirilmesi.

Yardım operasyonları sırasında ülke ve bölge bazında eşgüdümün kuvvetlendirilmesi için yapılması düşünülenler de aşağıdaki gibidir:

-Yörelere bazında belirlenen gıda yönetmeliklerine Güney Sahra Afrika başta olmak üzere uyulması,

-Gıda yardımlarıyla diğer gıda güvencesi amaçlarının entegrasyonunun sağlanması,

-Lojistik kaynakların ve ticari ağların optimum kullanımının sağlanması için yerel ticaret kuruluşları ve STÖ'lerle eşgüdüm sağlanması,

Bunun yanında 1994 General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) Uruguay kararlarının yardım veren ülkeler tarafından uygulanması sırasında yardıma konu olan ürün yelpazesi ve yardım veren ülke sayısının artırılmasının önerilmesi de ABD tarafından izlenecek politikanın bir parçası olarak düşünülmüştür.

Gıda Güvencesi Çerçevesinde Türkiye'nin Konumu

Türkiye tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı ülkelerden biridir. Gıda güvencesi tanımına bağlı olarak, ülkenin sürdürülebilir gıda güvencesinin sağlanmasında öncelikli olarak gıda arzı ve talebi ile ilgili değişkenlerin incelenmesi gerekmektedir. Ülkemizde üretim için yeterli hammadde ve doğal kaynağın bulunması, iklim ve toprak koşullarının elverişli olması da tarımsal üretimin rahat bir şekilde yapılabilmesine olanak vermiştir. Bunun yanı sıra toplumdaki sivil istihdamın 1999 yılı itibarıyla %45.1'inin tarım kesiminde bulunması (12), gıdaya ulaşım için satın alma paritesinin yüksek olması, üretilen gıdaların işlenmesi için yeterli sayıda tesisin olması gıda güvencesinin sağlanmasına yardımcı olan faktörlerden bazılarıdır.

Üretimin ürün bazında talebi karşılamaasının analiz edilebilmesi yıllar içerisinde süregelen tüketim eğiliminin incelenmesini gerektirmektedir. Bu aşamada, yıllar içerisinde gıda tüketim eğilimi incelendiğinde ekmek, süt-yoğurt, et, taze sebze ve meyve tüketiminin azaldığı; kuru baklagiller, yumurta ve şeker tüketiminin ise arttığı söylenebilir (13). Bu durum da biraz sonra verilecek olan gıda yardımı rakamlarını dolaylı yoldan etkilemiştir.

Ekonomik açıdan bakıldığında ise üretimin ve ürün örüntüsünün yeterli performansı korumasında ülkenin içinde bulunduğu koşulların uygun olduğu söylenemeyebilir. Kırsal kesimden şehirlere göçler ve buna bağlı olarak tarım sektöründe işgücü azalması, geçmişte uygulanmış destekleme politikalarının olumsuz etkileri, arazilerin parçalı olması nedeniyle yaşanan olumsuzluklar ve pazarlama örgütlerinin yetersizliği tarım sektörünün gelişmesini engelleyen faktörlerin bazılarıdır. Buna bağlı olarak, bazı ürünlerin üretiminde zaman içinde dalgalanmalar yaşanmıştır. Bunun yanı sıra, ülke genelinde gelir dağılımındaki dengesizlik de özellikle hububat başta olmak üzere tüketimin belli ürünlerde toplanmasını körüklemiştir. Tüm bunlara rağmen, günümüze kadar gıda talebi karşılanabilmiş ve ülkemiz gıda güvencesi riskli

ülkeler arasında yer almamıştır. Uluslararası kuruluşlara ve hükümete göre Türkiye'de gıda güvencesi sağlanmaktadır.

Yukarıda sayılanlara ek olarak Türkiye'de gıda güvencesini olumsuz yönde etkileyebilecek faktörler de vardır. Bu nedenlerden bazıları, demografik ve ekonomik nedenler olarak sıralanabilir. Bu aşamada hükümet de ülkedeki mevcut güvenliğin güçlendirilmesini hedeflemiş ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında bu hedef "Gıda güvenliği ilkesi çerçevesinde artan nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesi esas olacaktır" ifadesiyle belirtilmiştir (12). Amaçlanan gıda güvencesinin tam olarak sağlanabilmesi için devlet tarafından geliştirilebilecek politikalardan bazıları aşağıda önerilmiştir.

Bu süreçte, Türkiye'nin gıda güvencesinin sağlanmasına yönelik politik faktörlerdeki eksikliklerin saptanması ve uygulanacak politikalarda öncelikli olarak karar vericiler arasındaki eşgüdümün güçlendirilmesi gerekir. Bunun yanında, artan nüfusla beraber gıda talebinin de artması belli ürünlerdeki üretim seviyesinin yükseltilmesi ihtiyacını da beraberinde getirebilir.

Gıda güvencesinin sağlanmasına yönelik uygulanabilecek politikalar:

1-Ülke için gıda güvencesi genel politika amaçlarının belirlenmesi:

-Ülke için gıda güvencesi öncelikli amacının belirlenmesi, sürdürülebilir gıda güvencesinin sağlanması ve toplumun yeterli ve dengeli beslenmesinin amaçlanması,

-Gıda güvencesi ve ulusal beslenme politikalarının tüm enstrümanları arasında eşgüdümün güçlendirilmesi,

-Gıda üretimi ve standartlarında kalite ve verimliliğin artırılması yolunda gerekli yasal düzenlemelerin artırılması,

-Gıda güvencesi ile ilgili makroekonomik politikaların desteklenmesi,

-Özellikle işlenmiş gıda sektörü ile dış ticaret ve gelişme arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi,

2-Gıda güvencesi ile ilgili tasarlanan ekonomik

ve tarım politikalarının entegre hale getirilmesi:

-Ülkede gıda arz ve talebini tehdit edebilecek ekonomik değişkenlerin çözümü için ekonomik konjonktür çerçevesinde önlemlerin alınması:

-Kırsal kesimde, ürün bazında üretim artışı ve gıda güvencesini tehdit edebilecek potansiyel ürün örüntüsü bozukluklarının belirlenmesi,

-Gelir düzeyi düşüklüğü nedeniyle gıdaya erişimde sorunlar yaşayan kesimlerin gıdaya ulaşımının sağlanmasının öncelik sırasına alınması,

-Yüksek ithalat miktarına sahip ürünlerin doğal koşullar elverdiği ölçüde üretiminin ve pazarlanmasının desteklenmesi ve dağıtım kanallarının devlet tarafından güçlendirilmesi,

-Gıdaya ulaşımı şart olan risk grupları için gıda yardımı programları düzenlenmesi ve bu grupların yeterli ve dengeli beslenmesinin sağlanması,

-Gıda güvencesinin sağlanmasında öncelikli ürün üreticileri için gerekli girdi desteğinin sağlanması,

-Üretim politikalarının uygulanması sırasında doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir tarım esaslarının uygulanması.

3-Gıda güvencesi ile ilgili kurumsal yapının oluşturulması:

-Gıda güvencesinin sağlanması, raporlanması ve denetimi ile ilgili kurum ve kuruluşların oluşturulması, mevcut bakanlıklara ek delegasyonluk verilmesi, kurumlar arasındaki eşgüdümün sağlanması,

-Gıda güvencesi ile ilgili politikaların belirlenmesi ve karar alınmasının tek bir üst kuruluş tarafından yapılması. Gıda güvencesi ile ilgili üst kuruluşun oluşturulması ile ilgili kuruluşlar arası eşgüdüm ve AB uyumu faaliyetlerinden sorumlu bir bağımsız ve bilimsel nitelikli "Ulusal Gıda Otoritesi"nin kuruluşu Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu raporunda belirtilmiştir (13).

Gıda yardımları ve Türkiye: Türkiye çeşitli gıda

yardımları programlarına geçmişte dolaylı olarak dahil olmuş bir ülkedir. Ülkenin almış olduğu gıda yardımları, yıllar boyunca sabit bir çizgi izlememiş olmasına rağmen, alınmış olan gıda kalemleri ülkenin beslenme alışkanlıkları ve gelecekte tasarlanabilecek üretim politikaları konusunda bir fikir verebilir. Bu yönde Türkiye'nin gıda yardımları alış-veriş profili aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 3'te son 32 yılda ürün bazında alınmış olan tüm yardımlar verilmiştir. Tablo 4'te ise sadece yardım olarak verilen ürünler gösterilmiştir. Buna göre, ürün bazında alınmış olan yardım çeşidi verilmiş olanlara göre daha fazladır. Tablo 3'te 1970 yılından itibaren, alınmış olan yardım miktarının büyük ölçüde hububat şeklinde olduğu görülmektedir. Sadece bu rakamlara dayanarak bir ülkenin tüketim eğilimi hakkında kesin bir yargıya varılamayacak olmasına rağmen, alınmış olan yardım miktarlarının belli ürünler üzerinde yoğunlaşmış olması dikkat çekicidir. Bu aşamada, 1970 yılından itibaren alınan gıda yardımlarında; ilk sırayı 1.231.423 ton ile hububat ürünleri almış bu ürünlerin ise %94.9'u buğday ve buğday unundan oluşmuştur. Bu yıllar için, Türkiye beslenmesinin yaklaşık %50'sini hububatların oluşturmuş olması ve temel besinlerin tahıllar olması, yardım olarak alınan ürünleri yönlendiren bir faktör olarak düşünülebilir. 1970 yılından itibaren, alınmış olan yardımlar düzenli bir seyir izlemediği söylenebilir. FAO verilerine göre, hububat ürünlerinde kesikli bir yardım ve 1990'lı yıllarda miktarlarda genel bir azalma söz konusudur.

Tablo 4'te verilen yardımların çoğunun buğday unu şeklinde olduğu görülmektedir. Yardım çeşitliliğinin az olması, ülke için bir ürün fazlasını akla getirebilir. Çünkü, ilgili yıllarda buğday Türkiye'de en çok üretilen ürünlerden biri olmuştur. Aynı zamanda yardım verilen ürün kaleminin sınırlı olması da bu yıllar boyunca üretim öncelikleri konusunda bir fikir verebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gıda yardımlarının verilmesi sırasında, sosyal veya ekonomik değişkenler yanında politik

değişkenler de önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki noktaların dikkate alınması gerekmektedir:

1-Gıda yardımları ülkelerin politikalarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumda, gıda yardımını veren ülke belirleyici bir rol oynar. Ülkenin gıda yardımlarını yönlendirmesi, öncelikli olarak yardıma en fazla ihtiyacı olan ve hayati tehdit altında bulunan bölgelere doğru olmalıdır. Zaten uzmanlara göre adil bir dağıtım stratejisinin gıda azlığından kaynaklanan ölümleri de azaltacağı kesindir (15).

2-Değişiklikler yıllık olarak yapılmakta, yardım miktarlarına bağlı olarak dağıtım politikaları da değişmektedir.

3-Yardımların yapılmasında önemli ülkeler yanında uluslararası kuruluşlar ve STÖ'ler de aktif rol almışlardır.

4-Gıda yardımları özellikle son zamanlarda gıda güvencesini ve gelişmeyi sağlamak için tek çare olarak düşünülmekten vazgeçilmiş, gıda yardım programları ile beraber bir takım rehabilitasyon ve eğitim programları da başlatılmıştır. Bu programlarda pilot bölgeler özellikle en geri kalmış bölgelerdir. Bu aşamada WFP'nin yapmış olduğu gıda yardımı programlarının içeriğine bakıldığında, öncelikli faktörler;

- Ani doğal felaketler,
- Savaş gibi insanlardan kaynaklanan felaketler,
- Kuraklık, ürün azlığı gibi nedenlerden verilen yardımlar olmuştur.

Tüm bunlara ek olarak WFP tarafından yardımlardan beklenen temel sonuçlardan biri de tarımsal ve kırsal kalkınmadır. Bu durumda, geri kalmış yörelerin yardım programları desteğiyle kalkınmasının sağlanması da öncelikli politika amaçları arasında düşünülmeli ve gerekiyorsa bu konuda uluslararası kuruluşlardan alınan danışmanlık hizmetleri artırılmalıdır.

5-Özellikle karşılıksız olarak verilen gıda yardımlarında ülkenin, donör ülkeye bağımlı kalacağı gerçeği hala değişmemiştir. Çünkü özellikle acil gıda yardımına ihtiyacı olan bölgelerde

gıda yardımına alternatif ürünler üretmek için gerekli olacak işgücü dengesiz beslenme ve bulaşıcı hastalıklar yüzünden verimliliğini hızla kaybetmektedir.

6-Gıda yardımına bağımlı olan ülkelerin bir kısmında halkın gelir düzeyi de ortalamada yoksulluk seviyesinin altındadır. Bu da gıda yardımlarının karşılıksız verilmesini bir kısır döngüye sokar. Çünkü bu bölgedeki halkın gıda ihtiyacını karşılayabilmesi için gerekli olan alım gücü halen yetersizdir. Bu durumda özellikle devamlı yardım alan ülkelerde yardım politikası genel ekonomik konjonktür içinde değerlendirilmeli ve ekonomik politikalarla beraber ele alınmalıdır.

7-Tüm bunların ötesinde özellikle ülkelerdeki dağıtım ve beslenme açıklarının giderilmesi için gıda yardımları hala tek başına yetersizdir ve eksiklik her yıl artma eğilimindedir. Amerikan Tarım Dairesi tarafından yapılan araştırmaya göre, gıda yardımları 2000 ve 2001 yıllarında aynı bile olsa, 2001 yılında yardımlar kişi başına düşen tüketimin ancak %80'ini karşılayabilmiştir (5).

8-Ürün çeşitliliği açısından bakıldığında ise verilen gıda yardımlarının ortalama %88'i hububat şeklinde yapılmıştır. Bu da yardımı alan ülkeler açısından belli ürünlere bağımlılığı hızlandıran bir faktör olarak düşünülebilir. Her ne kadar gıda yardımları ülkelerin talebine göre veriliyor ise de ürün çeşitliliğinin artırılması, yerel halkın beslenmesinin iyileştirilmesi ve ürüne bağımlılığın artmasını önleyecek, gıda maddesi piyasalarının kontrol altında tutulmasını sağlayacaktır. Alıcı ülkede yardım olarak alınan ürün kalemlerinin bir bölümünün aynı zamanda üretilmesi piyasaların yardım ürünleri tarafından ele geçirilmesini önleyecektir.

9-Alıcı ülkede gıda yardımlarıyla beraber, tarımsal ürün fiyatlarının düşme eğilimine girmesi bir başka olumsuz sonuç olabilir.

10-8. maddeye bağlı olarak, alıcı ülkede çiftçilerin üretimi azaltmaları veya bırakmaları bu ülkedeki tarım sektörünü kısır bir hale getirebilir. Bu yönde, beslenme için önem taşıyan ürünlerde üretimin artırılması istihdamı da beraberinde getirecektir.

11-Gıda yardımlarının gıda güvencesini sağlama için yardım politikaları ve diğer politikalar

(tarım/ekonomik) bir bütün olarak ele alınmalı ve yardımlar politika amaçlarına ulaşılabilmesi için bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu yönde, yardımı alan ülke hükümetlerinin, uluslararası kuruluşlarla işbirliğini artırması gerekir. Üretim artışı hedeflenen ülke ve gruplarda üretici kesimin de politika tasarımına katılması politikaların etkinliğini sağlayacaktır.

TEŞEKKÜR

Çalışma konusunun bulunmasında ve kaynakların seçiminde değerli bilgileriyle bana yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Ayhan TUFAN'a teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

- 1- FAS Online. Food Aid Programs, <http://www.fas.usda.gov>. (Erişim tarihi: 29.01.2002)
- 2- Anon. The Geopolitics of Hunger. Boulder CO and Lynne R, New York, 354, 2001.
- 3- WFP. Tackling Hunger in a World Full of Food, FAO Background Paper. Rome, 19, 1996. <http://www.wfp.org>. (Erişim tarihi:19.02.2003)
- 4- WFP. Food Aid Review. Rome, 138, 1993.
- 5- United States Department of Agriculture. Food Security Assesment. Washington, 78, 2000. <http://www.usda.gov>. (Erişim tarihi:27.07.2002)
- 6- FAO. Committee on Food Security, Assessment of the World Food Security Situation. Rome, 2001. <http://www.fao.org>. (Erişim Tarihi 28.11.2002)
- 7- WFP Web Page. <http://www.wfp.org>
- 8- WFP. Facts and Figures, WFP and Global Food Aid Shipments by Country and Region 1998-2001. <http://www.wfp.org>. (Erişim tarihi 13.10.2003)
- 9- FAO Group. Food Aid Convention, 1999, <http://www.fao.org>.(Erişim tarihi: 02.11.2002)
- 10- INTERFAIS. The European Commissions Food and Food Security Programme. Brussels, 10, 2002.
- 11- Interagency Working Group on Food Security (IWG) and Food Security Advisory Committee (FSAC). U.S. Action Plan on Food Security. Washington, 88, 1999.
- 12- DPT. Uzun Vadeli Strateji ve 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005. Ankara, 273, 2000.
- 13- DPT. Ulusal Beslenme ve Gıda Stratejisi Çalışma Grubu Raporu. Ankara, 115, 2003.
- 14- FAO Group Statistical Databases. <http://www.fao.org>. (Erişim Tarihi: 27.02.2003)
- 15- Sen AK, Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford University Press, New York, 257, 1981.